

МИНИСТЕРСТВО
ВЫСШЕГО И СРЕДНЕГО
СПЕЦИАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

R
RESEARCH
SUPPORT CENTER

Институт Прогнозирования и
Макроэкономических Исследований
Institute of Forecasting and
Macroeconomic Research

МИНИСТЕРСТВО ЭКОНОМИЧЕСКОГО
РАЗВИТИЯ
И СОКРАЩЕНИЯ БЕДНОСТИ
РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

“ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН ИҚТИСОДИЁТИНИНГ МАКРОИҚТИСОДИЙ БАРҚАРОРЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ: МУАММОЛАР, ТАҲЛИЛЛАР ВА НАТИЖАЛАР”

онлайн, илмий-масофавий
конференцияси тезислар туплами

www.e-science.uz

4-Шўба

“КОРОНАВИРУС ПАНДЕМИЯСИ НАТИЖАСИДА ВУЖУДГА КЕЛАДИГАН ГЛОБАЛ ИНҚИРОЗ ҲОЛАТЛАРИНИНГ ЎЗБЕКИСТОН БАНК-МОЛИЯ ТИЗИМИГА ТАЪСИРИ ВА УНИ БАРТАРАФ ЭТИШ ЙЎЛЛАРИ”

КОРОНАВИРУС ПАНДЕМИЯСИ ОҚИБАТЛАРИНИНГ БАНК ТИЗИМИГА ТАЪСИРИНИ ЮМШАТИШ ИМКОНИЯТЛАРИ	400
<i>Бобакулов Т.И. – ТМИ, и.ф.д., профессор</i>	
<i>Ибодуллаев Ш.Т. - ТМИ, талаба</i>	
COVID-19 ПАНДЕМИЯСИ ШАРОИТИДА МАСОФАВИЙ БАНК ХИЗМАТ ТУРЛАРИ ВА ХИЗМАТ КЎРСАТИШ КАНАЛЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ	404
<i>Мамадияров З.Т. -ТДИУ, Ph.D, доц.</i>	
КОРОНАВИРУС ИНФЕКЦИЯСИНИНГ ТАРҚАЛИШИГА ҚАРШИ КУРАШИШДА БАНК ХИЗМАТЛАРИНИНГ АҲАМИЯТИ	411
<i>Азларова А.А. – ТДИУ, и.ф.д., доцент</i>	
ЎЗБЕКИСТОНДА ОБЛИГАЦИЯЛАР БОЗОРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДАГИ МАВЖУД МУАММОЛАРНИ БАРТАРАФ ЭТИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ	418
<i>Хамдамов О.Н. – ТМИ, PhD, доцент</i>	
ПАНДЕМИЯ НАТИЖАСИДА ВУЖУДГА КЕЛАДИГАН ГЛОБАЛ ИНҚИРОЗ ШАРОИТИДА ЎЗБЕКИСТОНДА БАНК АКТИВЛАРИНИ СЕКЮРИТИЗАЦИЯЛАШНИ ЖОРИЙ ЭТИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ	426
<i>Мамадияров З.Т. – ТДИУ, Ph.D, доцент</i>	
<i>Файзуллаев Х.Ф. – ТДИУ, магистрант</i>	
INQIROZ HOLATLARI TA`SIRINI SO`NDIRISHGA QARATILGAN MOLIYAVIY INNOVATSION KONSEPSIYALAR	433
<i>Mansurov M.A. – TTYeSI, Ph.D</i>	
BANK TIZIMINI RIVOJLANTIRISHNING HOZIRGI HOLATI HAMDA TIZIMDAGI AYRIM MUAMMOLAR TANLILI	438
<i>Xudoyorova X.A.- TMI, katta o`qituvchisi</i>	
<i>Abduqahhorov B.U. – TMI, талабаси</i>	
ВОЗМОЖНОСТИ ВЫЯВЛЕНИЯ КРЕДИТОРСКОЙ ЗАДОЛЖЕННОСТИ КЛИЕНТОВ БАНКА С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ СОВРЕМЕННЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ	442
<i>Пилипенко Е.Ф. – ТГЭУ, старший преподаватель</i>	
ЛЬГОТНОЕ НАЛОГООБЛОЖЕНИЕ КАК ФАКТОР СМЯГЧЕНИЯ НЕГАТИВНОГО ВЛИЯНИЯ ПАНДЕМИИ COVID-19	446
<i>Хазраткулова Л.Н. – старший научный сотрудник Научно-исследовательского центра «Научные основы и проблемы устойчивого развития экономики Узбекистана»</i>	
COVID-19 ПАНДЕМИЯСИ: ИҚТИСОДИЙ ИНҚИРОЗДАН ЧИҚИШДА ТИЖОРАТ БАНКЛАРИНИНГ РОЛИ	451
<i>Қурбонов Х. – БМА, тингловчи</i>	
КОРОНАВИРУС ПАНДЕМИЯСИ ШАРОИТИДА БАНКЛАРНИНГ ВАЛЮТА ОПЕРАЦИЯЛАРИ ВА УНИНГ ХУСУСИЯТЛАРИ	455
<i>Ибодуллаева М.Т. – БМА, таянч доктори</i>	
ГЛОБАЛ ИНҚИРОЗ ҲОЛАТЛАРИНИ МАМЛАКАТИМИЗДАГИ ТИЖОРАТ БАНКЛАРИГА ТАЪСИРИ ВА УНИ БОШҚАРИШ ЙЎЛЛАРИ	459
<i>Мўминова М.Б. – ТДИУ, докторант</i>	

ГЛОБАЛ ИНҚИРОЗ ҲОЛАТЛАРИНИ МАМЛАКАТИМИЗДАГИ ТИЖОРАТ БАНКЛАРИГА ТАЪСИРИ ВА УНИ БОШҚАРИШ ЙЎЛЛАРИ

Аннотация. Ушбу мақолада тижорат банкларининг фаолияти билан боғлиқ маълумотлар келтирилган. Шунингдек жаҳонда тарқалган Covid-19 пандемияси орқали юзага келётган глобал инқироз ҳолатларидан банк-молия соҳасида ҳимоя тизимини шакллантириш йўллари ёритиб берилган.

Калим сўзлар: глобал инқироз, коронавирус пандемияси, молия бозори, “New Privat”, банк активлари, банк пассивлари.

Бугунги кунда глобал муаммолардан бири Covid-19 пандемияси бўлиб, у орқали юзага келган салбий таъсир барча соҳаларда намоён бўлмоқда.

Барча мамлакатлар сингари мамлакатимизда ҳам бир қатор фармон ва қарорлар қабул қилиниб бу бўйича чора-тадбирлар ишлаб чиқилмоқда.

Бу борада Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 19 мартдаги ПФ-5969-сон «Коронавирус пандемияси ва глобал инқироз ҳолатларининг иқтисодий тармоқларига салбий таъсирини юмшатиш бўйича биринчи навбатдаги чора-тадбирлар тўғрисида»ги шунингдек, 2020 йил 3 апрелдаги «Коронавирус пандемияси даврида аҳоли, иқтисодий тармоқлари ва тадбиркорлик субъектларини кўллаб-қувватлашга доир кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПФ-5978-сон Фармонлари мамлакат иқтисодий барқарорлигини сақлаш бўйича амалга оширилаётган ислохотлар мисол бўла олади. Глобал инқироз ҳолатларини иқтисодий тармоқларига салбий таъсирига мамлакатимизда фаолият юритаётган корхона ва ташкилотларнинг иш фаолиятини доимийлигини ўзгариши, аҳолининг аксарият қисми кунлик меҳнат билан шугулланиши орқали ишсиз қолиши, кўпгина тармоқларда хориждан келадиган ресурслар асосида товарларни ишлаб чиқариши ҳам

айрим корхоналар фаолиятини тўхташига олиб келди.

Бу ҳолат Covid-19 пандемияси етиб борган барча мамлакатларнинг молия бозорига яъни кредит, инвестиция, сугурта, валюта ва фонд бозорларига ўз таъсирини кўрсатмоқда.

Бу бўйича “Moody's Investors Service” халқаро рейтинг агентлиги Осиё, Тинч океани минтақасининг 12 та банк тизимига, шу жумладан Австралия, Хитой, Янги Зеландия ва Сингапурга коронавирус инқирози ва иқтисодий таназзул салбий таъсир кўрсатди.

“Moody's Investors Service” халқаро рейтинг агентлиги Хинд банк тизимининг прогнозини “барқарор” дан “салбий” га ўзгартирди. Рейтинг агентлиги пасайишнинг сабаби сифатида Covid-19 авж олгани иқтисодий фаолиятнинг зарарига ишора қилди ва ушбу узилишлар мамлакат иқтисодий ўсиш суръатларини пасайтирди[1].

Шунингдек Ўзбекистон Республикаси Марказий банки томонидан «Standard&Poor's» халқаро рейтинг агентлиги билан ҳамкорликда Ўзбекистон тижорат банкларига халқаро рейтинг тақдим этилиши ва қайта тасдиқланиши масалаларига бағишланган навбатдаги конференция ташкил этилди. Экспертлар банк тизимининг Ўзбекистон иқтисодиётининг ривожланишида тутган ўрнига баҳо бердилар ва банкларнинг иқтисодиётнинг реал секторини кредитлаши кенгайиши орқали ялпи ички маҳсулотнинг юқори суръатларда ўсишини таъминлаётганини таъкидладилар.

МДҲга аъзо айрим мамлакатлар рейтингининг ёмонлашуви фонида Ўзбекистон банк тизимининг иқтисодий рискка таъсирчанлиги “барқарор” деб баҳоланмоқда[2].

Бунинг асосий омили сифатида банк тизимида амалга ошириладиган изчил ислохотлар ва Марказий банкнинг самарали банк назоратининг олиб бориши, жумладан, активлар сифати, кредит портфелини диверсификация қилиш, капиталнинг етарлилиги ва ликвидлик кўрсаткичлари устидан доимий мониторинг ўрнатилиши мамлакат тижорат банкларининг барқарор фаолият юритишига етарлича шарт-шароит яратилганлигидан деб изоҳланди.

Албатта бугунги Коронавирус панемияси ва глобал инқироз ҳолатида айнан ургуни банк тизимига қаратилиши юзага келиши кутилаётган иқтисодий муаммоларни бартараф этиш имконини беради.

Бутун дунё банклари ўз миқдорлари, ишчилари ва умуман иқтисодиёт учун тизимли қувват сифатида муҳим роль ўйнайди. Нақд пул ва омонат хизматлари, кредитни узайтириш, тўловларни осонлаштириш ва бозорни яратиш-бу барча зарурий хизматлардир. Шу сабабли, банклар ўзлари киритган чоралар барқарор эканлигига ишонч ҳосил қилишлари керак ва ўз вақтда одамларнинг энг яхши натижаларини олишлари учун мўлжалланган ва шу даврда уларнинг ақлий ва молиявий фаровонлигини сақлаб қолиш керак. Бундан ташқариши, дарҳол таъсир кўрсатиши мумкин бўлган йўналиш ва пудратичилар учун алоҳида эътибор талаб қилинади [3].

Мамлакатимиздаги мавжуд тижорат банкларининг фаолиятини таҳлил қилишда уларни турли тармоқларни ривожлантиришга йўналтирилганлигини ва мавжуд жараёнда уларни янада такомиллаштириш мақсад қилиб белгиланди. “Асака” акциядорлик тижорат банки узумчиликни ривожлантириш мақсадида тадбиркорларга қайта молиялаштириш ставкасида кредит бериш режалаштирган. “Ипотека-банк” акциядорлик тижорат ипотека банки балиқчиликни, акциядорлик тижорат “Алоқабанк” эса асариччиликни ривожлантириш ва маҳсулот экспортини ошириш билан шугулланмоқда. “Агробанк” акциядорлик тижорат банки пахта-галла етиштурувчи фермер хўжаликларни самарали фаолият юритишига хизмат кўрсатмоқда. “Ипак Йўли” акциядорлик инновация тижорат банки ойлик маошлар учун револьвер кредитларни беришни йўлга қўйган шу билан бирга масофавий хизмат турларининг фоизларни камайтиришни режалаштирган.

Юқоридаги тижорат банкларининг фаолияти мамлакат ЯИМ ўсишини иқтисодий барқарорликни таъминлашда муҳим ўрин эгаллайди.

Бирок банк тизимида ҳали ўз ечимини топмаган ва бугунги иқтисодий ўзгаришлар туфайли юзага келиши мумкин бўлган катор муаммолар мавжуд бўлиб улар қуйдагилар:

- банк активлари ва пасивларининг диверсификация даражасининг пастлиги;
- имтиёзли кредитлар орқали муаммоли кредитлар салмогини ўсиши;
- банк активлари таркибида соф инвестициялар ва олди-сотди амалиётлари бўйича маблағлар яъни қимматли қозғалар билан операциялар улушини пастлиги;
- пасивлар таркибида эса талаб килиб олингунча депозитлар салмогининг юқори эканлиги;
- янги инновацион хизмат турларини жорий этилмаганлиги;
- банк ходимларининг малака ва кўникмаларини ошириш механизмини йўлга қўйилмаганлиги;
- банк актив ва пасив операцияларни инновацион бошқариш методологиясини мавжуд эмаслиги.

Юқоридаги муаммолар йиллар давомида банк тизимида мавжуд ва бугунги иқтисодий жараёнларда янада чуқурлашиш эҳтимоли юқори бўлган омиллар. Ушбу муаммолар банкнинг ликвидлилик, барқарорлик ва даромадлилик даражасига салбий таъсир кўрсатиб, миқдорларини банк тизимига бўлган ишончини камайтиради.

“Ликвидлик – банк мажбуриятларини керакли вақтда, яъни талаб этилган пайтда бажара олиш қобилияти ҳисобланади. Тўловга қобилиятлилик эса банк мажбуриятларини бажара олиш қобилиятидир” [4].

“Банк тизими барқарорлиги – бу Марказий банк ва тижорат банклари фаолиятини, ўз функцияларини тўлақонли бажара олишларини таъминлаш имконини берадиган даражадаги барқарор ҳолатидир” [5].

Банклар ишончилиги деганда уларнинг ўз миқдорлари олдидаги мажбуриятини, яъни биринчи талаб биланок амалга ошириш лаёқатига эга бўлган фаолиятини тушунамиз. Ишончилиikka эришиш учун эса банклар ликвидлик ва тўлов қобилиятига эга бўлиши, барқарорлик лозим [6].

Тижорат банклари бугунги глобал муаммо Covid-19 пандемиясини банк тизимига у орқали мамлакат иқтисодиётига салбий таъсирини олдини олиш

учун куйдаги таклифларни амалга ошириш мақсадга мувофиқдир:

-мижозлар олдидаги мажбуриятни биринчи талаб биланок бажариши лозим. Бунинг учун банкларнинг жалб қилинган ресурсларини салмогини ошириш йўллари ишлаб чиқиш керак. Банк мижозларини қониқтирувчи яъни инфляция кўрсаткичларига мутоносиб фоизларни белгилаш мақсадга мувофиқдир;

-хар бир юридик ва жисмоний шахсга алоҳида ёндошган ҳолда уларга йўналишларига асосланиб хизматлар пакетини шакллантириш яъни хорижий мамлакатларда мавжуд банклар фаолиятини мамлақтимиз банк тизимига мослаштирган ҳолда “New Privat” хизматини жорий этиш лозим. Хизматлар пакетини икки турга бўлган ҳолда “Соф иқтисодий” яъни инвестиция лойиҳаларини амалга оширишга йўналтирилади. Бунда банк мижози молиявий маблаг билан инвестор сифатида қатнашади банк ходими эса инвестиция лойиҳаларини топиб буюртмачига молиявий маблағларни йўналтирувчи воситачи сифатида иштирок этади.

Иккинчи тури “Ижтимоий-иқтисодий” бўлиб, бунда банк мижозларга турли ҳил йўналишларда хизматлар пакетини тақдим этади. Хизматлар пакети бугунги кунда иш билан банд бўлган мижозларимизга кенг имкониятлар яратади. Бу хизмат турларини жорий этиш орқали банк ходимларини инновацион бошқариш тизимида ишлашга ҳаракат қиладилар шунингдек банк мижозлари билан самарали ҳамкорлик қилиш имкони яратилади.

- муаммоли кредитларни олдини олишда қайта молиялаштириш ставкасида мижозларга берилаётган имтиёзли кредит йўналишларида кредит беришдан олдинги жараённи мукамаллаштириш лозим. Яъни банк мижозини лаёқати, қобилиятини аниқлаш шунингдек маҳаллалар қошида қисқа муддатли ўқув курсларини ташкил қилиб малака кўникмаларини шакллантириш лозим. Шунингдек мижозларга кредит тўлаш маданиятини ҳам ўргатиш мақсадга мувофиқдир.

-молиявий бозорни таҳлил қилган ҳолда банк бўлимларининг мақсадли мўлжални аниқлаш ва ресурсларни тақсимлаш;

-маблағлар ҳаракати ҳақида маълумотни тўплаш ва таҳлил қилиш;

-маблағлар ҳаракати бўйича олдиндан режа тузиш;

-молиявий ресурсларни жалб этиш бўйича режали вазифаларни шакллантириш;

-активлар ва пассивларни оптимал тузилишини аниқлаш;

-банк портфелининг параметрларини ҳисоб-китобини амалга ошириш;

-ташқи ва ички омилларни аниқлаш ва уларни пул оқими ҳаракатига таъсирини баҳолаш.

1-расм. Актив ва пассивларни бошқариш қўмитасининг ҳаракат дастури[7]

-банкнинг асосий ўзаги бўлган актив ва пассивларни бошқариш қўмитасининг фаолиятини ҳам такомиллаштирилса ўз-ўзидан юқоридаги катор муаммоларга ечим топилади. Ушбу 1-расмда келтирилган “Актив ва пассивларни бошқариш қўмитасининг ҳаракат дастури”дан фойдаланиш орқали бугунги кундаги банкларимиз дуч келаётган баъзи муаммоларга ечим бўлиши ва хатарларини олдини олиш имконини беради.

-хорижий мамлакатларда банк ходими иш жойидаги муаммоларни яхши билиши ва у муаммоларга энг яхши ечимни ходимни ўз бериши мумкинлиги қайд этилган. Бундан келиб чиқиб мамлакатимиздаги фаолият юритаётган банк ходимлари ўз устиларида ишлашлари, янги инновацион хизмат турларини жорий этиб уни бошқа тижорат банкларига сотиш имкониятини яратишлари лозим. Шундагини банк тизимида иқтисодий ўсиш кузатилади ва ривожланади.

Тижорат банклари ресурсларидан унумли фойдаланишлари орқали иқтисодиётимизнинг барча тармоқлари самарали фаолият юритади, ишлаб чиқариш ривожланиши асосида экспорт ҳажми ошиб валюта оқими кўпаяди,

ЯИМ ошади, аҳоли бандлиги таъминланади бу эса мамлакат солиқ тўловларини ўз вақтида тўлаш имконини беради. Иқтисодий занжирсимон кетма-кетликдан иборат экан банк тизими унинг асосий негизи ҳисобланади. Уни инновацион бошқариш орқали қутилган натижага эришилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. <https://www.entrepreneur.com/article>
2. <http://www.deponet.uz>
3. Kevin Buehler, Olivia Conjeaud, Vito Giudici, Hamid Samandari, Lorenzo Serino, Marco Vettori, Laura Webanck, and Olivia White. Leadership in the time of coronavirus: COVID-19 response and implications for banks. March 2020.
4. Никитина Т.В. Банковский менеджмент. – СПб.: Питер. – 2002. – 76 с.
5. Сагтаров О.Б. Ўзбекистон Республикаси банк тизими. барқарорлигини таъминлаш: назарий ва амалий жиҳатлар. Монография. – Т.: Turon zamin ziyo, 2016. – 27-бет.
6. Сагтаров О.Б. Банklar ва банк тизими барқарорлигини таъминлаш. Назарий ва амалий жиҳатлар. <https://finance.uz>. 2018 й.
7. Муаллиф томонидан шакллантирилган.

Toshkent moliya instituti talabasi
Toshpo'latova Shahrizoda Shuxrat qizi
tshsh241@gmail.com

KORONAVIRUS PANDEMIYASINING MAMLAKATIMIZ BANK- MOLIYA TIZIMIGA SALBIY TA'SIRI VA UNI YUMSHATISH YO'LLARI

***Annotatsiya.** Ushbu tezisda COVID 19 pandemiyasining dunyo mamlakatlari bank-moliya tizimiga ko'rsatayotgan salbiy ta'siri va uni yumshatish uchun davlatlar, hukumat tomonidan qanday chora-tadbirlar amalga oshirilayotganligi va oshirilishi zarurligi kabi bir qancha amaliy asoslar va fikrlar yoritib berilgan.*

***Kalit so'zlar:** bank-moliya tizimi, covid 19, Markaziy Bank, foiz stavkalari, iqtisodiy inqiroz, online bank xizmatlari.*